

Καὶ τὸ βιβλίον τὸ οὕτωςι προχείρως συγκαττυθὲν καὶ οὕτωςι ἐν-
τέμνωσ κλεψιλογηθὲν ἐκρίθη ἄξιον ἐπαίνων διὰ τὴν πρωτοτυπίαν
αὐτοῦ καὶ ἄξιον βραβείου διὰ τὰς πρωτοφανεῖς ἐν τῷ παιδαγωγικῷ
ὀρίζοντι ἐξόχους ἀρετὰς αὐτοῦ ! 1).

Καὶ τῶν ὀλιγίστων τούτων ἡ μνεία καθιστᾷ περιττήν, νομίζω,
τὴν περαιτέρω ἀνάλυσιν τῆς ἐκθέσεως τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν.
Ἄνθρωποι βραβεύοντες βιβλία παρὰ τοὺς κειμένους νόμους συντε-
ταγμένα, βιβλία ἀπειροκαλίας καὶ κενολογίας μεστὰ, βιβλία ἀνελ-
λήνιστα τὴν γλῶσσαν, ἀντιπαιδαγωγικὰ τὸ περιεχόμενον, ἀμέθοδα
τὴν οἰκονομίαν, ἐκ τοῦ προχείρου συρραφέντα, ἐξ ἀρπαγῆς συγκατ-
τυθέντα, εἶνε ἄξιοι οὐχὶ καταλογισμοῦ τῶν κρίσεων αὐτῶν, ἀλλὰ
στιγματισμοῦ παγκοίνου καὶ καταδιώξεως ποινικῆς. Ἀμφιβάλλω ἂν
ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐδημοσιεύθη ποτὲ ἐν τῇ
ἐπισήμῳ αὐτοῦ ἐφημερίδι ἔγγραφον τῆς ἐκθέσεως ταύτης τῶν ἐντίμων
τούτων κριτῶν μᾶλλον ἀσύστατον καὶ μᾶλλον κακόηθες. Ἀμφιβάλλω
ἂν ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐξεθεατρίσθησαν ἐπὶ
μὴ εὐόρκῳ ἐκπληρώσει τῶν καθηκόντων αὐτῶν δημοσίᾳ ἄνθρωποι

— Ἐν τῇ αὐτῇ σελ. τοῦ αὐτοῦ Γερμανικοῦ Ἀναγνωσματορίου ὑπ' ἀριθ. 49 : « Eine
Hand wächst die andere » τὸ ἐν σελ. 22 ἐκχυδαῖσθὲν καὶ ἀποθανασωθὲν ὑπὸ τοῦ
κ. Κουρτίδου « Τῶνα χέρι νίβει τ' ἄλλο ». — Friedr. Sostmann, Deutsches Lese-
buch, Jena, 1864, σελ. 485, ἀριθ. 296: Die Erfindung der Buchdruckerkunst
τὸ ἐν σελ. 129 τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρτίδου « Ὁ ἐφευρέτης τῆς τυπο-
γραφίας » — Böckler und Fritz, Deutsches Lesebuch für die Mittelstufe der
Volksschule, 1874, σελ. 75, ἀριθ. 83 καὶ σελ. 79, ἀριθ. 87 Der Geizige und der
Affe καὶ « Das blinde Ross » τὰ ἐν σελ. 90 τοῦ Ἀναγνωσματορίου τοῦ κ. Κουρ-
τίδου « Ὁ πίθηκος καὶ ὁ φιλάργυρος » καὶ « Ὁ τυφλὸς ἵππος ». Ἐκ τοῦ ἄλλου τόμου
τοῦ Ἀναγνωσματορίου für die Oberstufe der Volksschule τῶν αὐτῶν Böckler
καὶ Fritz, 1873, σελ. 166, ἀριθ. 123 : « Die Glieder des Leibes », τὸ ἐν τῷ Ἀνα-
γνωσματορίῳ τοῦ κ. Κουρτίδου ἐν σελ. 22 « Τὰ μέλη τοῦ σώματος » κτλ. κτλ. — Αἱ
πραγματογραφαὶ ἄλας, ἐλαία, ἄμπελος τοῦ Ἀναγνωσμ. τοῦ κ. Κουρτίδου ἐκ τοῦ
Ἐγκυκλοπαιδικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Μπάρτ καὶ Χίρστ ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ οὕτω καθεξῆς
προχειρότατα καὶ ἀταλαιπωρότατα.

1) Ἐκθεσις κριτῶν σελ. 31 α, περὶ τὸ μέσον : « Ὁ ποιούμενος συλλογὴν ἐπιτυχῆ
τοιούτων — ποιημάτων — ἐπαίνου πολλοῦ κρίνεται ἄξιος » — καὶ σελ. 32 : « Ἀλλὰ
προτερεῖ τὸ Ἀναγνωσμάτιον τοῦτο πολὺ μὲν τοῦ τρίτου τῶν κρινομένων — δηλ. τοῦ
ἑμοῦ — πλείστον δὲ τῶν δύο ἄλλων — διό ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει αὐτὸ ἐπὶ τριετίαν »
(σελ. 1).

τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν πλειότερον. Βέβαιον ὅμως εἶνε ὅτι παρεσχέθησαν ὑπὸ τῶν γενναίων τούτων κυρίων τοῖς τρυφεροῖς παιδίοις τοῦ ἔθνους ἡμῶν βιβλία ἀναγνωστικὰ πάντων τῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Κράτους μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων τὰ χεῖριστα 1).

1) Τὸ χεῖριστον τῶν ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦδε παρ' ἡμῖν ἀναφανέντων Ἀλφαθηταρίων ἦτο τὸ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου (Ἀλφαθητάριον ἢ ἡ πρώτη ἀνάγνωσις ἐντὸς μηνὸς διδασκομένη κατὰ μέθοδον ἀπλουστάτην πρὸς χρῆσιν τῶν δημοτικῶν σχολείων ὑπὸ Π. Π. Οἰκονόμου, διδάκτορος τῆς φιλοσοφίας, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Ἀθηνῶν, γενικοῦ διευθυντοῦ τῆς δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Ὑπουργείῳ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν κτλ. Ἔκδοσις δεκάτη τετάρτη, ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου τῶν καταστημάτων Ἀνέστη Κωνσταντινίδου, 1895, σελ. 1 - 48). Αἱ ἐν τούτῳ ἀνωμαλῖαι τοῦ λεκτικοῦ, ἡ ἀπειροκαλία, ἡ κενολογία, ἡ χυδαιολογία, αἱ μωρολογίαι, τὰ βαρβαρόφωνα, τὰ ἀνελλήνιστα, τὰ σικχαμερὰ καὶ τὰ παρόμοιά τῆς τε Παιδαγωγικῆς καὶ τῆς Λογικῆς καὶ τῆς κοινῆς εὐαισθησίας πλημμελήματα κατακλυσμὸς! Ἀλλὰ τὰ τοῦ βραβευθέντος καὶ πολὺ πλειότερα εἶνε καὶ πολὺ βαρύτερα τούτων. — Καὶ ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἀναγινώσκονται « ἔς ὅς σὺς σῆς φῶρ ψῆν κίς ψίξ χθῶν φρήν χρῶς ψῆνες φῶρες κῖες μῦες πόρρω βυσσος » καὶ παραπλεύρως « ψωμί τυρὶ ψάρι πόδι χατζῆς κουκουῦτοι Τασίτσα Νικολέττα Λεμονίτσα Βερετίτσα μπουκάλι μπαμπᾶς μπόλικος ζεμπίλι τοιμποῦν μάγκας γκαρίζω » κτλ. κτλ. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν, ὑπέρτερα εἶνε κατὰ τὴν ἀνωμαλίαν τὰ ἐστεμμένα κάδδιχος ἔδδιξ κάρα γδοῦπος ῥίπις καρότο στραβός φῶλι νινὶ μουγκρίζω τοῦ βραβευθέντος Ἀλφαθηταρίου. — Καὶ ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου ἀναγινώσκονται: « ὁ μπαμπᾶς μας ἔταν ὄνον ἠγόρασαν — τὰς τοίχλας τρώγομεν ψητὰς — τὴν μυτζύθραν κάμνομεν μὲ γάλα — γκά, γκά, γκά ἐγκάριζεν ὁ ὄνος μας — αἱ γλαῦκες φωνάζουν κουκουριάου, κουκουριάου » κτλ. κτλ. Ἀλλὰ — κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν — ὑπερέχουσι κατὰ τὴν φαυλότητα καὶ τὴν βδελυρίαν τὰ ἐστεμμένα: « ὁ ὄνος ἔφαγε τὰ ἄχυρα — ἀγαπῶ τὰ ψητὰ ψάρια — ἡ φέτα, τὸ τουλουμίσιον καὶ τὸ κεφαλίσιον εἶνε διάφορα εἶδη τυρίων — ὁ παῖς οὔτος ῥογχαλίζει — τὸ πάχος τοῦ χοίρου λέγεται λαρδί — κοιλίαι αἰγῶν καὶ βοῶν — ὁ χοῖρος ἔρχεται μουγκρίζων » κτλ. κτλ. Δυσδιάκριτον δέ πως μένει μόνον τίνα εἶνε τὰ φαυλότερα καὶ βδελυρώτερα τὰ τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου « Δύο γαιδάρου μαλώνατε σὲ ξένη ἀχυρῶνα » (σελ. 42, ὑπ' ἀριθ. 4) καὶ ἡ « ψώρα » αὐτοῦ, (σελ. 14, σειρά 13) ἢ τὰ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταριογράφου « αἱ φθειρες εἶνε βρωμερὰ ζωῦφια » καὶ ἡ « μύξα » αὐτοῦ. — Ἐκ τοῦ ὅτι ὅμως, κριταὶ φιλόκαλοι, γλαφυράν τὴν διάνοιαν ἔχοντες, ὡς οἱ κ. κ. Ἀργυριάδης, Ζησίου, Σιμόπουλος καὶ Σ^α ἔστεψαν τὰς φθειρας καὶ τὰς μύξας τοῦ κ. Βρατσάνου, ἴσως δύναται τις νὰ ἀποκλίνῃ μᾶλλον πρὸς τὴν γνώμην ὅτι αἱ ὑπὸ τοιούτων τετυλωμένων καὶ ῥυπαρῶν χειρῶν ἐστεμμένα βδελυγμῖαι αὗται εἶνε πολὺ βδελυρώτεραι τῶν « γαιδάρων » καὶ τῆς « ψώρας » τοῦ κ. Π. Π. Οἰκονόμου. Καὶ οὕτω μένει τὸ βραβευθέν τοῦτο Ἀλφαθητάριον ἐν πᾶσι φέρων τὰ πρωτεῖα τῆς φαυλότητος καὶ βδελυρίας.

Ὅτι δὲ τοῦτο εἶνε ἀτελέστερον ἐν πᾶσι, καὶ κατὰ τὴν γλῶσσαν δηλ. καὶ κατὰ τὴν λογικὴν καὶ κατὰ τὴν Μεθοδικὴν καὶ τῶν πινάκων τοῦ Κοκῶνη ἀκόμη, οἵτινες ἅμα τῇ ιδρύσει τοῦ Κράτους παρ' ἡμῶν ἀνεφάνησαν, ἀρκεῖ εἰς ἀπλοῦς διαφυλλισμὸς τῶν ὑπὸ

Σεργίου Χ. Ραφτάνη ἐν Ζακύνθῳ κατὰ τὸ 1878 ἀνατυπωθεισῶν « Πινακίδων ἐκ τῶν Πινάκων » αὐτοῦ δῆλον νὰ καταστήσῃ. Ἐν πρώτοις ἡ ὀρθογραφία τῶν πινάκων τούτων εἶνε τελειότερα. Ἐνταῦθα τὸ ἀγαπᾶ τοῦ ἐστεμμένου Ἀλφαθηταριογράφου εἶνε ἀγαπᾶ (σ. 33), τὸ ἐστεμμένον σύκον καὶ βῶδι αὐτοῦ, ἐνταῦθα εἶνε σύκον (σ. 23) καὶ βῶδι (σ. 29), ἡ ἐστεμμένη ἀρόδεα μὲ ρόδα» καὶ αἱ ἐστεμμέναι ἀροῖαι μὲ ρόδα», αὐτοῦ, ἐνταῦθα εἶνε « ἡ ροῖδεά φέρει καρπὸν ροῖδα » (σελ. 32) κτλ. κτλ. Ἐπειτα τὰ ἐστεμμένα ἀπόντα εἶδη τῶν συλλαβῶν ὄν θλ κν τλ σμ φλ χθ σθμ κτλ. ἐνταῦθα εἶνε παρόντα (σελ. 12 καὶ 20), ὁ ἐστεμμένος κυκεὼν τῶν διαφόρων γενῶν τῶν συλλαβῶν ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει. Ἐνταῦθα τὰ γένη τῶν συλλαβῶν εἶνε διακεκριμένα ἀπ' ἀλλήλων. Ἐν τῷ 5 πίνακι (σελ. 9) π. χ. εἶνε τὸ ἐν γένος αθ ἀπ αφ κτλ. καὶ ἔπειτα ἐν τῷ πίνακι 6 (σελ. 10) τὸ ἄλλο γένος βα πα φα κτλ. Ἐπειτα αἱ ἐστεμμέναι μωρολογίαι καὶ βριωμολογίαι οὐδαμοῦ ἀναφαίνονται ἐνταῦθα. Ἐδῶ οὔτε *ο εἶθε νὰ γείνω γέρων* οὔτε « *πέρασαν τὰ φῶτα* » οὔτε *ράψε κόψε κόψε ράψε* ὑπάρχουσιν οὔτε *ρογχαλητὰ* οὔτε *τουλουμήσια τυριά* οὔτε *λαρδιά* οὔτε *φθεῖρες* οὔτε *μύξαι* ἀναφαίνονται που. Ἐδῶ ἀπὸ τῆς 20 σελ. ὄθεν ἀρχονται αἱ λέξεις, μέχρι τῆς 80, ἐνθα τελειοῦσιν οἱ πίνακες οὔτοι, πάντοτε τοιαῦτά τινα ἀναγινώσκονται: « ἡ συκὴ φέρει καρπὸν σύκα καὶ ἡ μηλέα μήλα. — Τὰ φυτὰ κάρνουν ἄνθη μεταξὺ τῶν φύλλων — Ὁ υἱὸς ἀγαπᾶ τὸν πατέρα. — Ὁ καλὸς καὶ φρόνιμος μαθητὴς ζῆ πάντοτε εὐτακτα. Ἀγαπᾶ καὶ τοὺς ἄλλους μαθητὰς (σ. 33) » κτλ. κτλ. Οἱ ἐκατόγχειρες κριταὶ καὶ ὁ ἐστεμμένος κύκλωψ τῶν παρ' ἡμῖν Ἀλφαθηταριογράφων ἐξεσφενδόνισαν τὰ πρῶτα παρ' ἡμῖν γράμματα ὅπισθεν τῶν χρόνων τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους καὶ ἔρριψαν αὐτὰ εἰς τοὺς χρόνους τοὺς ὅπισθεν τοῦ πρώτου ἀναμορφωτοῦ τῶν Ἀλφαθηταρίων Valentin Ickelsamer κειμένους, εἰς τοὺς χρόνους δηλ. τοὺς πρὸ τοῦ 1527 μ. Χ.

Ἀλλὰ καὶ τὸ ἕτερον τῶν ἐστεμμένων διὰ τῶν ἀδρῶν χειρῶν τῶν φιλοκάλων κριτῶν Ζησίου καὶ Σ^α δὲν ὑστερεῖ τὸ καθ' ἑαυτὸ τοῦ Ἀλφαθηταρίου τούτου. Ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους ἐν τῇ ἀνωτέρᾳ τάξει τῶν σχολείων τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως ἀνεγινώσκοντο κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν μέχρι τῆς βραβεύσεως τοῦ Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Ἀριστοτέλους Κουρτίδου τὸ Ψαλτήριον, τὸ Εὐαγγέλιον, αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὁ Γεροστάθης καὶ ὁ Χριστόφορος τοῦ Λ. Μελά, τὸ Ἐγχειρίδιον τῆς Ἑλλ. Ἱστορίας τοῦ Παπαρρηγοπούλου, ὁ Ἡρόδοτος καὶ τὸ ἐμὸν τῆς Δ' τάξεως Ἑλλ. Ἀναγνωσματάριον. Ἐν αὐτοῖς οὔτε ἡ λεκτικὴ ἀνωμαλία οὔτε τὰ ἀνελλήνιστα, οὔτε οἱ μέθυσοι πατέρες καὶ υἱοὶ, οὔτε οἱ ἔξυπνοι Σωτήρηδες, οὔτε αἱ γαδάθαι καὶ τὰ χυμένα φαγητὰ εἰς τὰ τραπεζομαντηλα τοῦ Γερομήτρου, οὔτε αἱ σακορράφαι αἱ ἐκ τοῦ βορβόρου τῶν αὐλακίων βαθύτατα περὶ τῆς οὐδενείας τῶν ἐφημερίδων καὶ τῶν λοιπῶν ἐγκοσμίων πραγμάτων μετὰ τῶν σπασμένων ὑαλίων τῶν ἐν τῷ αὐτῷ βορβόρῳ κατακειμένων συμφιλοσοφοῦσαι τοῦ ἐστεμμένου Ἀναγνωσματαρίου τοῦ κ. Κουρτίδου προφαίνονται που. Τὰ ἀνώμαλα ταῦτα καὶ ἀνελλήνιστα καὶ ψυχρὰ καὶ ξηροκακόζηλα καὶ ἄτεχνα καὶ ἀμέθοδα καὶ ἀρπακτικὰ καὶ παράνομα, ἐκ τοῦ ἀθροίσματος τῶν ὁποίων συναπαρτίζεται τὸ ἐστεμμένον τοῦτο βιβλίον τῆς Δ' τάξεως, νῦν τὸ πρῶτον ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Κράτους ἐν τοῖς παρ' ἡμῖν πρώτοις γράμμασιν ἀναφαίνονται πάντα ὁμοῦ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ βιβλίῳ ἀθροισθέντα (πρβλ. Κουρτίδ. Ἀναγνωσματ. σελ. 8. 9. 43. 53).

Περὶ συγγραφέων τόσον ἀναισθητῶν καὶ ἀπειροκάλων εὐκαιρὰ πως εἶνε τὰ τοῦ Διονυσ. τοῦ Ἀλικαρνασέως (περὶ συνθέσεως ὀνομάτων κεφ. 18) τάδε: « Οἷς δὲ μὴ ἐγένετο πρόνοια τούτου τοῦ μέρους, οἱ μὲν ταπεινάς, οἱ δὲ κατακεκλασμένας, οἱ δ' ἄλλην τινὰ αἰσχύνην ἢ ἀμορφίαν ἔχουσιν ἐξήνεγκαν τὰς γραφάς. Ὡν ἐστὶ πρῶτός τε καὶ τελευταῖος καὶ μέσος ὁ Μάγνης σοφιστὴς Ἡγησίας ὑπὲρ οὗ, μὰ τὸν Δία καὶ τοὺς ἄλλους

Τὰ δ' ἐμὰ ἀναγνωστικά βιβλία ἀπερρίφθησαν 1), εἰ καὶ οἱ ἔπαινοι οἱ ἐκφυγόντες ἐκ τῆς γραφίδος τῶν ἐντίμων τούτων κριτῶν ἦσαν τοιοῦτοι καὶ τοσοῦτοι, ὥστε καὶ διπλῆς καὶ τριπλῆς βραβεύσεως — εἰ δυνατόν — ἦσαν ἄξια.

Οἱ εὐσυνεῖδητοι καὶ ἐντιμοὶ κ. κ. κριταὶ εἶπον πολλὰ καὶ μεγάλα περὶ αὐτῶν. Εἶπον ὅτι εἶνε μετ' ἐπιμελείας πεφιλοπονημένα 2). Εἶπον ὅτι καὶ ἡ ὕλη ἡ διδακτικὴ, τὰ ποιήματα τουτέστι καὶ τὰ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται, ὅτι ὁ λόγος εἶνε λίαν ἐπιμελελημένος καὶ ἀκριβής, ἡ ἐρμηνεία σαφής, εὐκόλος,

θεοὺς ἅπαντας, οὐκ οἶδ' ὅτι χρὴ λέγειν, πότερον τοσαύτη περὶ αὐτὸν ἀναισθησία καὶ παχύτης, ὥστε μὴ συνορᾶν, οἷτινές εἰσιν εὐγενεῖς καὶ ἀγενεῖς ῥυθμοί, ἢ τοσαύτη θεοβλάβεια καὶ διαφθορὰ τῶν φρενῶν, ὥστε εἰδότα τοὺς κρείττους, ἔπειτα αἰρεῖσθαι τοὺς χείρονας; ὁ καὶ μᾶλλον πείθομαι. Ἀγνοίας μὲν γὰρ ἐστὶ καὶ τὸ κατορθοῦν πολλοῦ προνοίας δὲ μηδέποτε. Ἐν γοῦν ταῖς τοσαύταις γραφαῖς, ἃς καταλέλοιπεν ὁ ἀνὴρ, μίαν οὐκ ἂν εὖροι τις σελίδα συγκειμένην εὐτυχῶς· ἔοικε δὲ ταῦτα ὑπολαβεῖν ἐκείνων κρείττω, καὶ μετὰ σπουδῆς αὐτὰ ποιεῖν, εἰς ἃ δι' ἀνάγκην ἂν τις ἐμπεσῶν ἐν λόγῳ σχεδίῳ δι' αἰσχύνης ἔθετο φρόνημα ἔχων ἀνὴρ.

1) Ἐκθες. σελ. 1: «Ἡ ἐπιτροπεία . . ἐκ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Β' τάξεως ἐγκρίνει κατὰ τὸ ἄρθρ. 3 τοῦ νόμου ἐπὶ ἕν ἔτος τὸ τοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου, ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Γ' τάξεως ἐγκρίνει ὡσαύτως κατὰ τὸ ῥηθὲν ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ νόμου τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ αὐτοῦ Χαρισίου Παπαμάρκου ἐπὶ ἕν ἔτος . . ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει ἐπὶ τριετίαν τὸ Ἀλφαθητάριον τοῦ Μ. Βρατσάνου . . ἐκ δὲ τῶν Ἀναγνωσματαρίων τῆς Δ' τάξεως ἡ ἐπιτροπεία βραβεύει . . τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Κουρτίδου ἐπὶ τριετίαν». Καὶ παρακατιῶν, σελ. 14, περὶ τοῦ ἐπὶ ἕν ἔτος ἐγκριθέντος βιβλίου μου τῆς Β' τάξεως «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Χ. Παπαμάρκου εἶνε πολὺ ὑπέρτερον τῶν δύο ἄλλων Ἀναγνωσματαρίων». Λοιπὸν τὸ Ἀλφαθητάριον τοῦ κ. Βρατσάνου καὶ τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦ κ. Κουρτίδου βραβεύονται ἐπὶ τριετίαν, τὸ ἐμὸν τῆς Β' τάξεως, ὅπερ «εἶνε πολὺ ὑπέρτερον τῶν ἄλλων» ἐγκρίνεται μόνον δι' ἕν ἔτος. Διὰ τί; Τὸ διὰ τί μόνον νὰ νοηθῆ δύναται, νὰ λεχθῆ δὲν δύναται, ἢ καὶ ἂν δύναται, ὁ περὶ τούτου λόγος θὰ ἦτο μακρὸς καὶ σφόδρα σκανδαλώδης, διὸ ἐπὶ τοῦ παρόντος προτιμότερον νὰ σιγηθῆ. Θὰ ἔλθῃ καὶ αὐτοῦ ὁ καιρὸς. Ὡς πρὸς δὲ τὸ βιβλίον μου τῆς Γ' τάξεως, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν οἱ κ. κ. κριταὶ ἐκόπτοντο οἱ δύστηνοι μὴ δυνάμενοι νὰ πράξωσιν ἄλλως ἕνεκα τοῦ νόμου ἢ νὰ ἐγκρίνωσι τὰ τῆς Γ' τάξεως ἐπὶ ἕν ἔτος, (διότι ἔσχον τὴν ἀτυχίαν οἱ δύστηνοι ἀντίπαλός μου φιλονεικῶν τὸ γέρας νὰ εἶνε μόνον εἷς δημοδιδάσκαλος δευτεροβάθμιος, οὔτινος οὔτε τὸ ὄνομα οὔτε τὸ βιβλίον ἦτο δυνατόν νὰ καλλωπισθῶσιν πῶς) ἐξεθύμαναν καὶ αὐτοὶ προτάξαντες ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν τὴν περὶ τοῦ ἐμοῦ βιβλίου κρίσιν — ὅπερ εἴθισται νὰ γίνηται ἐπὶ τῶν ἐχόντων ὑποδεεστέραν ἄξιαν — καὶ κηρύξαντες αὐτὰ ἐν σελ. 20 «ἀνάξιον εἰσαγωγῆς εἰς τὰ δημοτικὰ σχολεῖα».

2) Ἐκθες. σελ. 8, 6' περὶ τὸ τέλος: «Περὶ τοῦ Ἀλφαθηταρίου τούτου ὅπερ μετ' ἐπιμελείας πεφιλοπόνηται» (!).

ἄφθονος καὶ εὐστροφος 1). Εἶπον ὅτι ἡ ἐκλογή καὶ ἡ τάξις τῆς ὕλης εἶνε μετ' ἐπιμελείας καὶ ἀκριβείας πεφιλοπονημένη. Εἶπον ὅτι τὰ ἄρθρα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς εἶνε πολλὰ καὶ καλὰ, ἡ ζήτησις τῆς ὕλης ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ μύθου, ἐπαινετὴ, τὰ σοφὰ περὶ τοῦ κόσμου διδάγματα τῶν ἀρχαίων « δι' ὧν ὁ Ἑλληνόπαις γίγνεται φρονηματίας », ἐπαινετὴ, ἡ φιλοπονία καὶ ἡ ἐπιμέλεια ἢ καθ' ὅλον τὸ βιβλίον κατὰδηλος, καὶ ἡ εὐγένεια τῆς γλώσσης ἀξία ἐπαίνου 2).

Ἄλλὰ τούτων τῶν προτερημάτων οὐδὲν ὑπάρχει ἀνώτερον, προκειμένου περὶ διδακτικῶν βιβλίων καὶ μάλιστα ἀναγνωστικῶν· διὸ καὶ τὰ οὕτω πεπροικισμένα βιβλία ἀλλαχοῦ, ὅπου οἱ κριταὶ οἱ κρίνοντες εἶνε ἄνδρες εὐσυνείδητοι, αἰδούμενοι μὲν ἑαυτούς, αἰσχυνόμενοι δὲ τὴν κοινωνίαν, ἀλλαχοῦ, ὅπου οἱ ὑπουργοὶ τῆς παιδείας εἶνε ἄνδρες ὄντες εἰς θέσιν νὰ ἔχωσι ποῖάν τινα ἐπίγνωσιν τοῦ ὑψηλοῦ ἀξιώματος αὐτῶν καὶ τῶν σπουδαίων αὐτῶν καθηκόντων, ἀλλαχοῦ, λέγω, τὰ τοιαῦτα βιβλία δὲν ἀπορρίπτονται, ἀλλὰ βραβεύονται καὶ στεφανοῦνται μάλιστα διὰ τὴν μεγίστην ἐκδούλευσιν, ἣν παρέχουσιν εἰς τὴν δημοσίαν ἐκπαίδευσιν, καὶ διὰ τὴν ὑψηλὴν τιμὴν, ἣν περιποιοῦσιν εἰς τὰ γράμματα τοῦ ἔθνους αὐτῶν.

Τὰ δὲ ψεγόμενα ταῦτα, ὅτι δῆθεν ἐν τῷ Ἀλφαθηταρίῳ μου « οὐχὶ ἐπιτυχῶς προετάχθη τὸ α τοῦ ο, ἐξ οὗ ἐν τῇ γραφῇ παράγεται » — ὅτι δὲν παρατίθενται στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου τῆς τε γραφῆς καὶ τοῦ τύπου — ὅτι φράσεις μακραὶ ἐγκατασπείρονται — ὅτι πολλοὶ τῶν μύθων (τῶν Αἰσωπειῶν δηλ.) εἶνε ἀπίθανοι (!) — ὅτι ἐνιαχοῦ ἢ πονηρία τιμωρεῖται σκληρῶς 3) — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν χιονίζει — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν γίνεται παγετὸς — ὅτι ἐν Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσι πτωχοὶ — ὅτι πρέπει νὰ γράφωμεν « ὁ ἥλιος ἔδει » καὶ ὄχι « ὁ ἥλιος ἔδυσεν » — ὅτι τὸ τερετίζω λέγεται μόνον ἐπὶ τῶν τεττίγων — ὅτι ἡ φωνὴ τῶν χηνῶν δὲν εἶνε « κλαγγὴ » — ὅτι ἡ λέξις « λόχη » εἶνε μόνον ἀρχαῖον ποιητικὸν ὄνομα — ὅτι ὁ κολοῖος εἶνε ἡ κουρούνα καὶ ὄχι ἡ

1) Ἐκθεσ. σελ. 13, 6, περὶ τὰς ἀρχάς: « Περὶ δὲ τῆς ποιότητος παρατηροῦμεν τάδε· Τὰ μὲν ποιήματα μετὰ προσοχῆς ἐκλελεγμένα ἐκ τῶν δοκιμωτέρων ποιητῶν εἶνε ἄψογα καὶ ἐπιτυχῆ, τὰ δὲ πεζογραφήματα καθ' ὕλην καὶ εἶδος εἶνε ὀρθὰ καὶ πρόσφορα πρὸς τὸν σκοπὸν ὃν προτίθενται. Καὶ ὁ μὲν λόγος εἶνε λίαν ἐπιμεμελημένος καὶ ἀκριβής » κτλ.

2) Ἐκθεσις σελ. 28 καὶ σελ. 32.

3) Ἐκθεσις σελ. 9, ὁ κ. Ἀργυριάδης, καθηγητῆς τῶν Ἑλλην. γραμμάτων ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ὁ ὑπογεγραμμένος.

καρακάξα — ὅτι τὸ στρουθίον δὲν εἶνε ὠδικὸν πτηνὸν 1) — ὅτι τὰ πραγματογνωστικὰ κεφάλαια οὐδαμῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων συντελοῦσιν — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι μόνον ἐν τῇ κατωτάτῃ τάξει τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ διδάσκωνται — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι δέον νὰ ἀντικατασταθῶσιν εἰς τὰ σχολεῖα διὰ τῆς Ἀγίας γραφῆς, τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς πατρῴου ἡμῶν ἱστορίας — ὅτι ὁ Αἰσωπος δούλος ὢν καὶ ἐκ δούλων καταγόμενος προετίμα νὰ λέγῃ συγκεκαλυμμένην τὴν ἀλήθειαν, ἣν οἱ Ἕλληνες ὡς πολῖται ἐλευθέρου Κράτους πρέπει νὰ ἀποφεύγωσιν ὡς ἡκιστα ἀξιοπρεπῆ — ὅτι οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι ἐν τοῖς πλείστοις εἶνε πράξεων καὶ σκέψεων ποταπῶν καὶ κακῶν διδάσκαλοι — ὅτι ἠθικὸν ὕψος, κάλλος καὶ πνεῦμα χριστιανικὸν δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτοῖς — ὅτι ἐν τοῖς διδακτικοῖς βιβλίοις τῶν ἐξαετῶν καὶ ἐπταετῶν παιδαρίων δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν ἀπὸ τότε ἀπὸ ἐκεῖ ἀπὸ μακρὰν, ἀλλ' ἐκτοτε ἐκεῖθεν μακρόθεν — δὲν πρέπει νὰ γράφωμεν « δὲν ἦτο καλὰ δεμῆνον » ἀλλὰ « δὲν ἦτο στερεῶς προσδεδεμένον » — ὄχι « ὅλη ἡ περιουσία ἐχάθη » ἀλλὰ σύμπασα ἡ περιουσία κατηναλώθη κατεσπαταλήθη κατησωτεύθη — ὄχι « ποτὲ δὲν ἔφευγεν ἀπὸ πλησίον του », ἀλλ' « οὐδέποτε ἀπεμακρύνετο ἀπ' αὐτοῦ », ὄχι « συμφερότερον ἀλλὰ συμφορότερον ἢ μᾶλλον συμφέρον 2) — ὅτι ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τῆς Δ' τάξεως τὰ ποιήματα εἶνε ὀλίγα καὶ ἡ πραγματογνωσία εἶνε πολλή — ὅτι ἐν μιᾷ σελίδι ἡ λέξις ἄδουσι φέρεται τρισκαιδεκάκις — ὅτι τινὰ τῶν διηγημάτων καὶ τῆς πραγματογνωσίας εἶνε μακρὰ — ὅτι τὰ πτηνὰ δὲν ἵπτανται, ἀλλὰ κολυμβῶσιν — ὅτι ὁ Ἡσίοδος, ὁ Εὐριπίδης, ὁ Σοφοκλῆς εἶνε χαριέστεροι καὶ ποιητικώτεροι ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτῶν ἢ ἐγὼ ὁ Ἀναγνωσματαριογράφος ἐν τῇ πρὸς χρῆσιν παιδαρίων δεκαετῶν παραφράσει αὐτῶν (!) 3) — ταῦτα τὰ ψεγόμενα καὶ τὰ τούτοις παρόμοια, λέγω, καὶ ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ἦσαν ὀρθά, οὐδαμῶς εἶχον τὴν δύναμιν νὰ ἀπαμβλύνωσι τὰ ἔξοχα προτερήματα, ὅσα καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ κύριοι κριταί, καίπερ τοιοῦτοι ὄντες καὶ οὕτω διακείμενοι, δὲν

1) Ἐκθεσις σελ. 13, ὁ κ. Ἰω. Πρωτόδικος, καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν ταῖς στρατιωτικαῖς σχολαῖς, ὁ ὑπογεγραμμένος.

2) Ἐκθεσις σελ. 14 - 20: ὁ κ. Ἰωάν. Σιμόπουλος, παμπάλαιος Ἑλληνοδιδάσκαλος, ὁ ὑπογεγραμμένος.

3) Ἐκθεσις σελ. 28 - 30, ὁ κ. Κ. Ζησίου, πρώην καθηγητῆς τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ σχολῇ, ὁ ὑπογεγραμμένος.

ἠδυνήθησαν νὰ ἀποκρύψωσιν. Ἄλλ' ὅταν, (ὡς καὶ τοῖς ἄκρω δακτύλω μόνον γραμμάτων ἀψαμένοις δῆλον εἶνε), πάντα ταῦτα, τὰ ὡς ἀμαρτήματα δεινὰ ὑπὸ τῶν κ. κριτῶν χαρακτηρισθέντα, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ χονδροειδέστατα ψεύδη καὶ τερατώδη ἀμαρτήματα καὶ βαναυσόταται ὕβρεις κατὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ κοινοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ἔνεκα ἀγνοίας ἐπαισχύντου καὶ ἐμπαθείας καταπτύστου καὶ ἀναιδείας κυνικῆς προελθόντα, πῶς δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ ἡ τοιαύτη πράξις, ἡ καταισχύνουσα τὸ σεμνὸν ἀξίωμα τῶν κριτῶν, ἡ περιυβρίζουσα τὴν ἱερότητα τῆς ἐπιστημονικῆς ἀληθείας, ἡ ἐξευτελίζουσα τὰ παρ' ἡμῖν γράμματα;

Ἄλλοίμονον πῶς κατήντησεν ὁ τόπος ἡμῶν! Νὰ ἐργάζησαι ἐπὶ εἰκοσαετίαν, νὰ συλλέγῃς ὡς μέλισσα ὃ τι ἀνθηρὸν ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ἡ Εὐρωπαϊκὴ φιλολογία, νὰ συναρμόζῃς πάντα ταῦτα ὅσον ἐνδέχεται ψυχολογικώτερον, νὰ συγκροτῆς ἐξ αὐτῶν τὰ ἐπιστημονικώτατα, τὰ παιδευτικώτατα, τὰ Ἑλληνοπρεπέστατα τῶν ἐν τῷ ἔθνει ἡμῶν καὶ πολλαχοῦ ἀλλαχοῦ τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου ἀναφανέντων ἀναγνωστικῶν βιβλίων τῆς τρυφερᾶς νεολαίας, νὰ ἀνακηρύσσωνται ταῦτα ὑπὸ τῶν ἐν Εὐρώπῃ σοφῶν ὡς ἔξοχα προϊόντα τοῦ εἴδους τούτου τοῦ ἐπιστητοῦ 1) καὶ ἔπειτα νὰ ἔρχωνται οἱ πρῶτοι τυχόντες ἄξεστοι καὶ ἀβέλτεροι χαμαιδιδάσκαλοι, εἰς Ἀργυριάδης, εἰς Δουκάκης, εἰς Πρωτόδικος, εἰς Ζησίου, εἰς Σιμόπουλος, νὰ ἀρπάζωσι τὰ βιβλία ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ δίδωσιν εἰς αὐτοὺς ὡς πνευματικὴν τροφήν τὰ τουλουμισία τυριὰ καὶ τὰ ῥογχαλητὰ καὶ τὰς φθειράς καὶ τὰς μύξας τοῦ κ. Μ. Βρατσάνου καὶ τοὺς μεθύσους πατέρας καὶ υἱοὺς καὶ τοὺς ἐξύπνους Σωτήριδες καὶ ταῖς γαβάθαις καὶ τὰ χυμένα ζουμιὰ καὶ τὰ τραπεζομάντηλα τοῦ Γερομήτρου καὶ τὴν κόπρον καὶ τὰ περιπτώματα τοῦ κ. Κουρτίδου!

Ἄλλὰ, «θαυμαστὸν οὐδέν», δύνανται μετὰ τοῦ Ἐπιχάρμου 2)

1) Pädagogische Rundschau, ἐνθ. ἄνωτ. — Pädagogische Studien v. Rein. ἐνθ. ἄνωτ.

2) Ἀπόσπασμ. στίχ. 213 κέξ. Mullach, Fragmenta Philosophorum Graecorum, τόμ. 1, σελ. 142.

οί τὰ τοιαῦτα παμβδέλυρα ἐκ τοῦ πυώδους αὐτῶν ψυχάρλου ἐξερευ-
γόμενοι ἐστεμμένοι τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους Ἀλφαθηταριογράφοι καὶ
Ἀναγνωσματαριογράφοι περὶ τῶν κριτῶν αὐτῶν νὰ εἴπωσι :

Θαυμαστὸν οὐδὲν ἀμὲ ταῦθ' οὕτω λέγειν
καὶ ἀνδάνειν αὐτοῖσιν αὐτοὺς καὶ δοκεῖν
καλῶς πεφύκειν. καὶ γὰρ ἄ κύων κυνὶ
κάλλιστον εἶμεν φαίνεται καὶ βοῦς βοί,
ὄνος δὲ ὄνῳ κάλλιστόν ἐστιν, ὕς δ' ὕϊ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ φιλοπατρία, ἡ θεοσέβεια καὶ τὰ λοιπὰ ἠθοποιὰ καὶ ἀνδροποιὰ στοιχεῖα ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων.

(Κριτῶν ψευδολογία) 1).

Ἡ φιλοπατρία ἔξις τις καὶ διάθεσις τῆς ψυχῆς. — Ἡ φιλοπατρία θριγκὸς οὖσα τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου δύναται νὰ ἐδρασθῆ ἴσως ἐπὶ ἡθους κεκαθαρμένου ἀπὸ πασῶν τῶν κακιῶν καὶ ἐπὶ προαιρέσεως ἐξηγιασμένης. — Ἐν τοῖς ἀναγνωστικοῖς βιβλίοις τῶν μικρῶν παίδων δεόν νὰ προηγῶνται πᾶσαι αἱ ἠθικαὶ ἀρεταί, νὰ ἐπηται δὲ ἡ φιλοπατρία. — Ἡ ἀγοραία καὶ ἀγυρτικὴ τῆς φιλοπατρίας ἀντιληψις καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχὴ. — Ἡ θεοσέβεια καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτῆς ἐκδοχὴ. — Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία δεόν νὰ διαπνέωνται ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὑπὸ τῆς ἀγνοτάτης θεοσεβείας.

Ἐχουσι γεγραμμένα ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ μου Ἀναγνωσματαρίου τῆς τρίτης τάξεως προκειμένου, οἱ ἔντιμοι κ. κ. κριταὶ σὺν τοῖς πολλοῖς ἄλλοις (σελ. 18) καὶ τάδε τὰ χονδροειδέστατα ψεύδη :

«Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο εἶνε ἀνάξιον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς τὸ κύριον ἀνάγνωσμα τῶν Ἑλληνοπαίδων. Οἱ δύο φωτοδῶλοι ἀστέρες,

1) Βραδύτερον ἐν τόπῳ καταλληλοτέρῳ — ἐν τῷ δευτέρῳ μέρει τῆς παρούσης πραγματείας — θὰ ἐκτεθῶσι πάντα τὰ εἶδη τῆς κακοηθείας, τῆς ἀτιμίας καὶ τῆς ἀμαθείας τῶν κ. κ. κριτῶν τούτων. Ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον γεύματος χάριν θὰ ἐκτεθῶσιν ἐνταῦθα ὀλίγιστα τινὰ παραδείγματα τῆς ψευδολογίας, τῆς μεροληψίας, τῆς μοχθηρίας καὶ τῶν παρομοίων τούτοις κακιῶν αὐτῶν, ὅπως ἴδωσιν οἱ παρ' ἡμῖν κηδόμενοι πῶς τοῦ βαρυδαιμονοῦντος τούτου ἔθνους τίνος ἠθικῆς ποιότητος καὶ τίνος διανοητικῆς καταστάσεως δύνανται ἔστιν ὅτε νὰ εἶνε οἱ παρ' ἡμῖν ὑποκρυπτόμενοι ὑπὸ τῷ σεμνὸν ἀξίωμα τῶν διδασκάλων τῆς Ἑλληνικῆς νεολαίας, καὶ πόσον τοῦ λοιποῦ πρέπει νὰ προσέχωσιν οἱ κρατοῦντες, ὅπως μὴ ῥίπτωσι τὰ ἅγια τοῖς κυσί.

οἵτινες ὀφείλουσι νὰ φωτίζωσι τὴν ὁδὸν τῆς ὑγιοῦς δημοτ. ἐκπαιδεύσεως ἢ Θρησκεία καὶ ἢ Πατρίς, διὰ τὸν συγγραφέα τοῦ κρινομένου Ἀναγνωσματαρίου — καὶ τὸ λέγομεν μετ' ἐνδομύχου ἡμῶν λύπης 1) — εἶνε ἐσβεσμένοι. Ἐλλείπει ἀπὸ τοῦ βιβλίου αὐτοῦ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα καὶ ἡ πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπη. . Οὐδ' αὐτὴ κἂν ἢ γλυκεῖα λέξις Πατρίς ἀπαντᾷ δυστυχῶς ἐν τῷ Ἀναγνωσματαρίῳ τούτῳ. . διὸ καὶ ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐννοήσῃ τις ἐκ μόνου τοῦ περιεχομένου αὐτοῦ ἂν ἐγράφη δι' Ἑλληνόπαιδας».

Ταῦτα εἶνε γεγραμμένα ἐν τῇ σελ. 18, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι εἶχον ἤδη γράψῃ καὶ ὑπογράψῃ ἐν μὲν τῇ σελίδι 15 τάδε· «Τὸ δὲ κεφάλαιον τὸ ἐπιγραφόμενον ὁ «**Θεός**» περιλαμβάνει τὰς ἐξῆς παραγράφους:

- 1) Αἱ τέσσαρες ὥραι τοῦ ἔτους,
- 2) Ὁ Κόσμος καὶ ὁ Θεός,
- 3) Ὑμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα),
- 4) Εὐχαριστία πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα).

Ἐν δὲ τῇ σελίδι 8 τάδε: Τὸ 6' μέρος (τοῦ Ἀλφαβηταρίου) τὸ παρασκευαστικὸν τῆς λογικῆς ἀναγνώσεως περιλαμβάνει δώδεκα κεφάλαια ἐπιγραφόμενα. . . . Κεφ. 12. «**Ὁ Θεός**», ἐν ᾧ περιέχονται τάδε τὰ μέρη: Ὁ Θεὸς ὅλα τὰ γνωρίζει — Ὁ Θεὸς ὅλα τὰ βλέπει — Ὁ Θεὸς φροντίζει δι' ὅλα τὰ πλάσματά του — Ὑμνος πρὸς τὸν Θεὸν (ποίημα) — Ὁ Θεὸς ἔκαμεν ὅλον τὸν κόσμον — Ὁ Ὄφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ (ποίημα) — Εὐλογητὸν τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ 2). Ἐν δὲ τῇ σελίδι 28 τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο (δηλ. τὸ ἐμὸν τῆς Δ' τάξεως) ἐκ σελίδων τριακοσίων τριάκοντα πέντε συγκείμενον διήρηται εἰς ἑπτὰ κεφάλαια ἐπιγραφόμενα. . «Ἀρεταὶ διάφοροι» . . «**Φιλοπατρία**», (ἐν ᾧ κεφαλαίῳ περιέχονται τάδε: Ὁ Θεμιστοκλῆς καὶ ἡ μάχη τῶν Ἀλεκτρούων (Αἰλιανός) — Αἱ μητέρες τῶν Λακεδαιμονίων (Αἰλιανός) — Ὁ Σουλιώτης Τζήμας Ζέρβας — Ὁ Λυκίδης καὶ οἱ Ἀθηναῖοι (Ἡρόδοτος) — Οἱ Σπαρτιάται Σπερθίας καὶ Βοῦλις (Ἡρόδοτος) — Λάμπρος καὶ Φῶτος Τζαβέλλας — Αἱ Σπαρτιάτιδες ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τῆς Σπάρτης (Πλούταρχος) — Ἡ βασίλισσα τῶν

1) Μένανδρος, ἀπόσπ. 179, ἔκδ. Kock, Comicorum Atticorum Fragmenta, τόμ. 3, σελ. 52: Οὐδὲν πέπονθας δεινόν, ἂν μὴ προσποιῇ. — Κωμικῶν ἀδέσποτα, ἀπόσπ. 346, Kock, αὐτόθ. σελ. 473: Ὅταν ποιῶν πονηρὰ χρηστά τις λαλῇ | καὶ τὸν παρόντα πλησίον μὴ λανθάνῃ, | διπλάσιος αὐτῷ γίνεται ἡ πονηρία.

2) Χαρισίου Παπαμάρκου Ἑλληνικὸν Ἀλφαβητάριον, σελ. 101 - 109.

Ἄθηνων Πραξιθέα (Εὐριπίδης) — Ὁ βασιλόπαις τῶν Θηβῶν Μενοικεὺς (Εὐριπίδης) — Ἡ ἡρώϊς τῆς Λήμνου Μαρούλα (Προβελέγγιος) — Φωκίωνος ἡ τελευταία παραγγελία πρὸς τὸν υἱὸν (Αἰλιανὸς) — Ἐμβατήριον (ποίημα) — Ἡ γῆ τῆς Ἑλλάδος (ποίημα). Ἐν δὲ τῇ σελίδι 28 τάδε: «Τὸ Ἀναγνωσματάριον τοῦτο περιέχει πολλὰ καὶ καλὰ ἄρθρα ἐκ τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς. Τὰ περὶ ἡλίου καὶ σελήνης, ἄστρον καὶ γῆς κατὰ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας . . . Ταῦτα ἐπαινοῦμεν, διότι δι' αὐτῶν ὁ Ἑλληνόπαις γίνεται φρονηματίας μανθάνων ὅτι πολλὰ σοφὰ οἱ πρόγονοι αὐτοῦ εἶπον περὶ τῶν φυσικῶν φαινομένων, ὧν ἡ μελέτη καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα κακῶς ὑπολαμβάνεται μόνον τῶν νεωτέρων ἔθνων ἔργον».

Νῦν ἐρωτῶ· τίος ποιότητος ἄρά γε νὰ εἶνε ἡ ψευδολογία αὕτη! Νὰ συμβαίη ἄρά γε καὶ εἰς ἄλλο ἔθνος, διδάσκαλοι τῆς νεολαίας χυδαιότατοι ψεῦστα καταφωρῶμενοι, νὰ μὴ ἐκρίπτονται πῦξ καὶ λάξ ἐκ τῶν διδασκαλικῶν αὐτῶν θρόνων, οὓς τόσον ἀσεβῶς μολύνουσι;

Ὡς πρὸς τὴν φιλοπατρίαν δι' ὅλου μου τοῦ βίου ἐπρέσβευσα τὰ τοῦ Πλάτωνος 1): «Μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερόν ἐστιν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρα καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσιν». Ἐξεδηλώθη δὲ τοῦτο οὐ μόνον κατὰ τὸν πολυχρόνιον διδασκαλικόν μου βίον 2), ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν ἐπιστημονικόν 3): καὶ δὴ ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε ἄνδρες σοφοὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ Γαλλίᾳ, μακρὰν τῶν παρ' ἡμῖν μικροπολιτικῶν καὶ μικροδιδασκαλικῶν παθῶν ἰστάμενοι, κρίνοντες τὰ ἐπιστημονικά μου ταῦτα ἔργα πλέον ἢ ἀπαξ ἀνεφώνησαν: «Διάπυρος ἐνθουσιασμὸς ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος ἀποπνέει ἐξ ἐκάστου στίχου αὐτῶν» 4).

Τοῦτον τὸν διάπυρον ἐνθουσιασμὸν ὑπὲρ τῆς εὐτυχίας τῆς πατρίδος θέλων νὰ ἐμφυσήσω καὶ εἰς τὰς ἀπαλὰς ψυχὰς τῶν μικρῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνέλαβον τὴν σύνταξιν τῶν εἰς τὸν διαγωνισμὸν τοῦτον πεμφθέντων Ἑλληνικῶν ἀναγνωστικῶν βιβλίων. Ἀλλὰ διδαχθεὶς ἐκ τῆς Φιλοσοφίας καὶ τῆς Παιδαγωγίας ὅτι ἡ φιλοπατρία εἶνε ἕξις τις

1) Κρίτων 51 Α.

2) Ἴδε τῆς ἐμῆς πραγματείας «Υἱοὶ καὶ πράγματα» σελ. 25 - 102.

3) Ἐνθ. ἀν. σελ. 110 - 164.

4) Pädagogisches Archiv, Stettin, 1886, Heft 1, σελ. 57: «*Glühende Begeisterung für das Heil des Vaterlands spricht aus jeder Zeile*».

καὶ διάθεσις 1) δυναμένη νὰ ἐγγεννηθῆ ἐν τῇ ψυχῇ, μόνον ὅταν καθαρθῆ αὕτη ἐκ τῶν κακιῶν, καὶ ἐθισθῆ ἐν ταῖς ἀρεταῖς καὶ πληρωθῆ φρονήματος 2) καὶ ἐξαγιασθῆ ἢ προαίρεσις 3). Πιστεύων ἐπίσης ὅτι πασῶν τῶν διαθέσεων τῆς ψυχῆς αὕτη εἶνε ἡ λεπτοτάτη καὶ ἀκροτάτη, καὶ φανταζόμενος αὐτὴν ὡς ἀποτελοῦσαν τὴν κορυφὴν τῆς πυραμίδος, ἣν συναπαρτίζει ὁ ἠθικὸς διάκοσμος, ἔγνω διὰ τῶν ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ νοῦ καὶ τῆς Ψυχολογίας καὶ τῆς Μεθοδικῆς ὑπαγορευομένων μέσων νὰ ἐμφανίσω πρὸ τοῦ πνεύματος τῶν

1) Lotze, Vorlesungen: Psychologie § 50, σελ. 46: «Ebenso muss man unterscheiden die *Gesinnungen*, d. h. beständige Vefassungen des Gemüths, die daraus hervorgehen, dass auf gewisse Vorstellungsinhalte ein für allemal ein bestimmter Werth gelegt ist: sie sind daher z. B. Frömmigkeit oder *Vaterlandsliebe*, nicht selbst einfache bestimmte Gefühle, sondern Ursachen, aus denen nach Lage der Umstände die verschiedenartigsten Gefühle entspringen können.— Ὁ Ἀριστοτέλης τὴν φιλοπατρίαν κατατάσσει ἐν τοῖς καλοῖς (Ῥητορικὴ Α, 9, 1366, α, 33 καὶ ἐξ.): Καλὸν μὲν οὖν ἐστὶν ὃ ἂν δι' αὐτὸ αἰρετὸν ὄν ἐπαινετὸν ᾗ, ἢ ὃ ἂν ἀγαθὸν ὄν ἡδὺ ᾗ ὅτι ἀγαθὸν. . φανερόν γάρ ὅτι ἀνάγκη τὰ τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶνε καλὰ. . καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γινόμενα. . καὶ ἐφ' ὅσοις τὰ ἄλλα τιμῆ καλὰ. . καὶ ὅσα μὴ αὐτοῦ ἔνεκα πράττει τις τῶν αἰρετῶν, καὶ τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, ὅσα ὑπὲρ τῆς πατρίδος τις ἐποίησε παριδῶν τὸ αὐτοῦ.

2) Fichte, Reden an die deutsche Nation, 8 Rede, W W. 1846, τόμ. 7, σελ. 377 καὶ ἐξ.: Wer nicht *zunörderst* sich als ewig erblickt, der hat überhaupt *keine* Liebe, und kann auch *nicht lieben* ein Vaterland, dergleichen es für ihn nicht giebt (καὶ πάλιν αὐτόθ. σελ. 383 περὶ τὸ τέλος.).

3) Ἀρριανός, Ἐπικτ. διατρ. βιβλ. 2, κεφ. 29, 15: Καθόλου γάρ (μὴ ἐξαπαταῖσθε) πᾶν ζῶον οὐδενὶ οὕτως ὑπεκίεται, ὡς τῷ ἰδίῳ συμφέροντι. Ὅτι ἂν οὖν πρὸς τοῦτο φαίνεται αὐτῷ ἐμποδίζειν, ἂν τε ἀδελφός ᾗ τοῦτο, ἂν τε πατήρ, ἂν τε τέκνον, ἂν τ' ἐρωμένος, ἂν τ' ἐραστής, μισεῖ, προβάλλεται, καταρᾶται. Οὐδὲν γάρ οὕτω φιλεῖν πέφυκεν, ὡς τὸ αὐτοῦ συμφέρον· τοῦτο πατήρ, καὶ ἀδελφός, καὶ συγγενής, καὶ πατρίς, καὶ θεός. Ὅταν οὖν εἰς τοῦτο ἐμποδίζειν ἡμῖν οἱ θεοὶ δοκῶσι, κάκεις οὖς λοιδοροῦμεν, καὶ τὰ ἰδρύματα αὐτῶν καταστρέφομεν, καὶ τοὺς ναοὺς ἐμπιπρῶμεν· ὡς περ Ἀλέξανδρος ἐκέλευσεν ἐμπρησθῆναι τὰ Ἀσκληπεῖα, ἀποθανόντος τοῦ ἐρωμένου. Διὰ τοῦτο, ἂν μὲν ἐν ζῷ αὐτῷ τις θῆ τὸ συμφέρον, καὶ τὸ ὄσιον, καὶ τὸ καλόν, καὶ πατρίδα, καὶ γονεῖς, καὶ φίλους, σώζεται ταῦτα πάντα· ἂν δ' ἀλλαχοῦ μὲν τὸ συμφέρον, ἀλλαχοῦ δὲ τοὺς φίλους, καὶ τὴν πατρίδα, καὶ τοὺς συγγενεῖς, καὶ αὐτὸ τὸ δίκαιον, οἴχεται ταῦτα πάντα, καταβαροῦμενα ὑπὸ τοῦ συμφέροντος. Ὅπου γάρ ἂν ᾗ τὸ ἐγώ, καὶ τὸ ἐμόν, ἐκεῖ ἀνάγκη ῥέπειν τὸ ζῶον· εἰ ἐν σαρκί, ἐκεῖ τὸ κυριεῦον εἶναι· εἰ ἐν προαίρεσει, ἐκεῖ εἶναι· εἰ ἐν τοῖς ἐκτός, ἐκεῖ. *Εἰ τοίνυν ἐκεῖ εἰμι ἐγώ, ὅπου ἢ προαίρεσις, οὕτω μόνως καὶ φίλος ἔσομαι οἷος δεῖ, καὶ υἱὸς καὶ πατήρ.* Τοῦτο γάρ μοι συνοίσει, τηρεῖν τὸν πιστόν, τὸν αἰδήμονα, τὸν ἀνεκτικόν, τὸν ἀφεκτικόν, καὶ συνεργητικόν, φυλάσσειν τὰς σχέσεις. Ἄν δὲ ἀλλαχοῦ μὲν ἑμαυτὸν θῷ, ἀλλαχοῦ δὲ τὸ καλόν, οὕτως ἰσχυρὸς γίνεται ὁ Ἐπικούρου λόγος, ἀποφαίνων ἢ μηδὲν εἶναι τὸ καλόν, ἢ, εἰ ἄρα, τὸ ἔνδοξον.

νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ ἀναπτύξω ὅλον τοῦτον τὸν διάκοσμόν τὸν ἠθικὸν πρότερον, καὶ εἶτα ἐπ' αὐτοῦ, ὡς ἐπὶ κρηπίδος ἀπαρασαλεύτου, νὰ θεμελιώσω τὴν φιλοπατρίαν. Ταῦτα γνοὺς ἐνεφάνισα καὶ ἀνέπτυξα, βαίνων κατὰ τὰς παιδαγωγικὰς ἀρχὰς ἀπὸ τῶν προσεχέστερων ἐπὶ τὰ ἀπωτέρω καὶ ἀπὸ τῶν εὐκολωτέρων ἐπὶ τὰ δυσκολώτερα, κατὰ τὰ τέσσαρα Ἑλληνικά μου ἀναγνωστικὰ βιβλία κατὰ σειράν τὰς ἠθικὰς ἀρετὰς τῆς σωφροσύνης, τῆς φιλαληθείας, τῆς τιμιότητος, τῆς εὐπροσηγορίας, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς εὐσπλαγχνίας, τῆς φιλοστοργίας τῶν γονέων πρὸς τὰ τέκνα, τῆς εὐσεβείας τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς, τῆς φιλαδελφίας, τῆς θεοσεβείας, τῆς φρόνησεως, τῆς αὐταρκειας, τῆς εὐθύτητος, τῆς γενναιοψυχίας, τῆς φιλεργίας, τῆς ἰδιοπραγμοσύνης, τῆς μετριοφροσύνης, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς μεγαλοψυχίας, τῆς πίστεως καὶ ἀφοσιώσεως, τῆς ἀγάπης, τῆς πραότητος, τῆς ὁμονοίας, τῆς ἀλληλοβοηθείας, τῆς ὑπομονῆς, τῆς προνοίας, τῆς οικονομίας, τῆς καρτερίας, τῆς ἀνδρίας, τοῦ ἡρωϊσμοῦ, ἐπόμενος μὲν τῷ Ἀριστοτέλει 1) καὶ τῷ Πεσταλότση 2), ὑποβάλλων δὲ οὕτω θέμεθλον ἀπαρασάλευτον εἰς τὸν θριγκὸν τοῦ ἠθικοῦ διακόσμου, εἰς τὴν φιλοπατρίαν.

Ὅρμώμενος δὲ ἐξ ἐπιστημονικῶν ἀρχῶν, ἃς ἐκ τῶν μεγαλονουστέρων συγγραφέων τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ νέου κόσμου ἤντησα καὶ ἃς ἐν πάσῃ δυνατῇ λεπτομερείᾳ ἐν τῇ παιδαγωγικῇ μου μονογραφίᾳ «Περὶ τοῦ σκοποῦ τῆς ἐκπαιδεύσεως τῆς Ἑλληνίδος νεολαίας» ἐξέθηκα, ἔγνων τὴν φιλοπατρίαν νὰ ὑποθάψω εἰς τὰς ψυχὰς τῶν νεαρῶν Ἑλληνοπαίδων, οὐχὶ διὰ τοῦ ἀγοραίου καὶ ἀγυρτικοῦ τρόπου,

1) Ῥητορικὴ 1366 α, 24: Φανερόν γάρ ὅτι ἀνάγκη τὰ τε ποιητικὰ τῆς ἀρετῆς εἶνε καλὰ (πρὸς ἀρετὴν γάρ) καὶ τὰ ἀπ' ἀρετῆς γενόμενα, τοιαῦτα δὲ τὰ τε σημεῖα τῆς ἀρετῆς καὶ τὰ ἔργα.

2) Ueber Gesetzgebung, W W. v. Seyffarth, 1870, τ. 8, σ. 162: Der Bürger muss allgemein und vorzüglich für Weib und Kind, für Freund und Bruder, für Nachbar und Gemeindegenuß sorgen lernen... Der Vaterlandsgeist unserer Vorfahren hatte in dieser engen Bildung seine erste Nahrung; aber jetzt schwatzen unsere unbärtigen Knaben in allen Winkeln von den Bedürfnissen des Staats, folgen weder Vater, noch Mutter, verspotten die Unschuld, beschimpfen das Alter... und das wahre Wohl eines jeden Landes ist sicher gefährdet κτλ. Πρὸς τοῦ αὐτοῦ καὶ τὰ ἐν τῇ πραγματείᾳ αὐτοῦ τῇ ἐπιγραφόμενῃ «Ein Schweizer Blatt» 33, 3. W W. τόμ. 7, σελ. 329, λεγόμενα.

τοῦ συνήθως παρὰ τοῖς παρ' ἡμῖν Ἀλφαβηταριογράφοις καὶ Ἀναγνωσματοριογράφοις ἐν χρήσει, διὰ τοῦ «Καὶ ἴσως τοὺς Τούρκους σφάζατε, τὸν τύραννον σπαράξατε» δηλ. καὶ διὰ τοῦ «Μάννα σοῦ λέω δὲν μπορῶ τοὺς Τούρκους νὰ δουλεύω. Θὰ πάρω τὸ ντουφέκι μου νὰ πάω νὰ γείνω κλέφτης», καὶ διὰ τῆς ἀντιγραφῆς δύο τριῶν σελίδων ἐκ τοῦ πρώτου τυχόντος ἐγχειριδίου τῆς Ἑλληνικῆς ἱστορίας 1), ἀλλὰ διὰ μέσων ὑπὸ τοῦ λογισμοῦ, τῆς ὀρθογνώμοσύνης, τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης ὑπαγορευομένων. Μὲ τὰ σπαθιά, μὲ τοὺς Τούρκους, μὲ τὰ αἵματα, μὲ τὰς σφαγὰς καὶ τοὺς σπαραγμοὺς νὰ ἀποβαρβαρωθῆ ἴσως ἡ διάνοια τῶν τρυφερῶν Ἑλληνοπαίδων καὶ νὰ ἀποθηριωθῆ τὸ ἦθος καὶ νὰ ἐκχυδαῖσθῆ ἡ αἰσθητικότης αὐτῶν δύναται, οὐδέποτε ὅμως οὐδαμῶς νὰ ἀναφλεχθῆ ἐν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν διάπυρος ἀγάπη καὶ θεῖος ἔρως πρὸς τὴν μεγαλῶνυμον καὶ ἀγίαν αὐτῶν πατρίδα 2). Τοῦτο δύναται εἰς ἀπαλὰς ψυχὰς νὰ γείνη μόνον, ὅταν διὰ τῶν γοητευτικωτάτων χρωμάτων παρασταθῆ αὐταῖς ὁ ἱερός αὐτός τόπος ἐν κάλλει καὶ μεγαλοπρεπείᾳ ἀπαστρέπτων, ὅταν ἀπεικονισθῆ ἡ σεμνοτάτη Ἑλλὰς ὡς ἐστὶα τῶν καλῶν τεχνῶν, ὡς κρυσταλλώδης πηγὴ, ἐξ ἧς ἀνέβλυσεν ἡ διαυγεστάτη ἐν ἀνθρώποις σοφία, ὡς ἥλιος μεσουρανῶν εἰς τὸ στερέωμα τὸ πνευματικόν, ἐξ οὗ λαμπροτάτη καὶ θαλπνοτάτη ἀκτινοβολεῖ ἢ ἐν ἀνθρώποις ἡμερότης καὶ μεγαλοψυχία 3).

1) Ὅ,τι καλεῖται σήμερον φιλοπατρία, εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χυδαῖον φύραμα παντοίων φληναφημάτων. Ἡ ἀγυρτικὴ αὕτη φιλοπατρία ἐκδηλοῦται δι' ἐθνικῶν κενοδοξιῶν. Δὲν δεικνύεται δι' ἔργων, ἀλλὰ διὰ παφλασμάτων. Ἡ ἐπίπλαστος αὕτη καὶ κενὴ φιλοπατρία χειρονομεῖ, ἐκπέμπει κραυγὰς, ὠρύεται ἀπελπιστικὰς ὠρυγὰς. Ἡ τοιαύτη φιλοπατρία εἶνε μία τῶν μεγαλητέρων ἀρῶν, ἐξ ὧν εἶνε δυνατόν νὰ ἐσκήψωσι ποτε ἐπὶ χώρας τινός. Smeilz.

2) Ἀριστοτέλης Πολιτικ. 1338, 6, 17: Οὔτε γὰρ ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις οὔτ' ἐπὶ τῶν ἐθνῶν ὀρώμεν τὴν ἀνδρίαν ἀκολουθοῦσαν τοῖς ἀγριωτάτοις ἀλλὰ μᾶλλον τοῖς ἡμερωτέροις καὶ λεοντώδεσιν ἤθεσι. Πολλὰ δ' ἐστὶ τῶν ἐθνῶν, ἃ πρὸς τὸ κτείνειν καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωποφαγίαν εὐχερῶς ἔχει. . . ἀνδρίας δ' οὐ μετελήφασιν. . . ὥστε τὸ καλὸν ἀλλ' οὐ τὸ θηριῶδες δεῖ πρωταγωνιστεῖν· οὐ γὰρ λύκος οὐδὲ τῶν ἄλλων θηρίων τι ἀγωνίσαιτο ἂν οὐδένα καλὸν κίνδυνον, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνὴρ ἀγαθός.

3) Πλάτων, Ἐπινομίς 987 D: Τόδε γε μὴν διανοηθῆναι χρὴ πάντ' ἄνδρα Ἕλληνα, ὡς τόπον ἔχομεν τὸν τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἀρετὴν ἐν τοῖς σχεδὸν ἄριστον· τό δ' ἐπαινετὸν αὐτοῦ χρὴ λέγειν, ὅτι μέσος ἂν εἴη χειμῶνων τε καὶ τῆς θερινῆς φύσεως. . . λάβωμεν δὲ, ὡς ὅ τι περ ἂν Ἕλληνας βαρβάρων παραλάβωσι κάλλιον τοῦτο εἰς τέλος ἀπεργάζονται.— Τίμαιος 24 C: Ταύτην οὖν δὴ τότε ξύμπασαν τὴν διακόσμησιν καὶ σύνταξιν ἡ Ἀθηναῖα προτέρους ἡμᾶς — τοὺς Ἀθηναίους — διακόσμησασα κατέκτισεν, ἐκ-